

УДК 027.2:025.5:001

Клюшнікова Олена Валентинівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6827-955X>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Сандул Оксана Георгіївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3305-9319>,

молодша наукова співробітниця,

відділ наукового формування національних реферативних ресурсів,

Інститут інформаційних технологій,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

ОПРАЦЮВАННЯ РЕФЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗНАНЬ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано складові дослідницької інфраструктури. Наведено результати моніторингу реферативних баз даних за питомою тематикою. Визначено ресурсний потенціал і перспективи розвитку реферативного сегменту інфраструктури знань.

Ключові слова: бібліотечні портали знань, дослідницькі інфраструктури, підтримка наукових досліджень, реферативні бази даних, фахова періодика.

Забезпечення досліджень науковою інформацією є питомою функцією бібліотек. Джерела наукової інформації як її первинний сегмент та реферативні ресурси як продукт аналітико-синтетичної обробки інформації сукупно становлять комплекс знанневих ресурсів, що закладають базис наукового дослідження. На сучасному етапі, що характеризується побудовою розгалужених мереж дослідницької інфраструктури, роль реферативних баз даних не обмежується статичним інформуванням про поточні надходження наукових публікацій, адже цю функцію можуть перебирати на себе Інтернет-агрегатори й інструменти штучного інтелекту. Натомість внесок реферування вбачається в з'ясуванні глибших, позатекстових структур наукової інформації, аналізі даних досліджень, виявленні неочевидних взаємозв'язків, фіксації мереж співавторства, наукових шкіл, алгоритмів і патернів міжінституційних взаємодій тощо.

Під *інфраструктурою знань* розуміють таку сукупність засобів, ресурсів і послуг, яка дозволяє науковцям проводити дослідження на найвищому рівні. В контексті бібліотечної роботи цифрова інфраструктура знань може бути представлена трьома щаблями: 1) ресурсною базою дослідження (бази даних, репозитарії, цифрові колекції тощо); 2) інструментарієм дослідження (технологічні засоби й комунікаційні мережі, спеціалізоване програмне забезпечення, аналітичні інструменти для науковців); 3) сервісною складовою (віртуальне бібліотечне обслуговування, сервіси підтримки досліджень, системи ідентифікації наукових видань, установ та дослідників).

Метою дослідження є з'ясування специфіки реферативного сегмента інформації в цифровій інфраструктурі знань сучасного суспільства.

Задля виконання мети дослідження здійснювався аналіз джерел наукової інформації з питань принципів розвитку сучасної цифрової інфраструктури знань, визначення ролі наукових бібліотек в формуванні інфраструктури знань цифрового суспільства. Відбувався перманентний моніторинг передплачених реферативних баз даних, аналітика пошукових результатів і порівняння трендів дослідницької тематики з публікаціями вітчизняних учених, представленими в РБД Україніка наукова, яка є найбільшою (близько 816 тисяч записів), а отже, й напоказовішою для опрацювання великого масиву даних реферативною базою держави.

З'ясовано, що тематика формування цифрової інфраструктури знань (і – вужче – її бібліотечної складової) має тренд сталого зростання, демонструючи в середньому 10%-вий приріст документів щороку. Так, у БД ScienceDirect у 2020 році розміщено 23688 публікацій на тему знаннєвої інфраструктури, у 2021 році – 28785 публікацій, у 2022 році – 30952 публікації. У БД Scopus проіндексовано 4155 документів за темою протягом 2020 року, 4680 – у 2021 році та 5175 – у 2022 році. Аналогічно у БД Web of Science тема інфраструктури знань відображена в 3661 публікації, датованій 2020 роком, 4022 публікаціях у 2021 році та 4103 публікаціях, проіндексованих 2022 роком. Як бачимо, тенденція є спільною, а суттєві кількісні розбіжності можуть пояснюватися відмінностями пошукових алгоритмів й виявленням нечітких збігів у випадку ScienceDirect.

Враховуючи мультидисциплінарність тематики, не дивує розподіл пошукових результатів за тематичними рубриками: більша частина публікацій індексується в категоріях «соціальних наук» та «комп'ютерних наук», проте значна кількість документів припадає також на категорії «управління» та «економіка». З'ясовано коло фахових видань, де публікується найбільша кількість статей, присвячених бібліотеці в інфраструктурі знань – це журнали «Library & Information Science Research», «The International Information & Library Review», «The Journal of Academic Librarianship», «Future Directions in Digital Information» тощо.

У реферативній базі даних «Україніка наукова» термін *інфраструктура знань* вперше зафіксовано у публікації 1998 року, але найбільшого поширення він набув у документах, проіндексованих протягом 2019–2022 рр. Аналіз публікацій обраної тематики дозволяє виокремити коло дослідників бібліотечно-інформаційного профілю та установ, що безпосередньо дотичні до

розробки знанневої інфраструктури; простежуються також і взаємозв'язки, мережі співавторства, патерни інституційних колаборацій.

Важливим аспектом дослідження є функціонування реферативного сегмента інформації в інфраструктурі знань цифрового суспільства. При цьому не йдеться про інтеграцію, позаяк реферування як процес аналітико-синтетичної обробки інформації та бази даних як динамічний електронний ресурс є наріжним каменем будь-якого наукового дослідження вже в силу самого характеру реферативної інформації як сконденсованого знання. На нашу думку, питання ролі реферативних ресурсів напряму корелює з викликами сьогодення. Не варто переконувати в значущості накопичення й репрезентації реферативної інформації задля формування повноцінної дослідницької інфраструктури – це є очевидним. Натомість ситуація, в якій опинилося українське суспільство, і зокрема, вітчизняні вчені внаслідок повномасштабної російської військової агресії у 2022 р. формує новий порядок денний для науки. Реальністю сьогодення стає вимушена еміграція українських учених, багато з яких знаходять тимчасову роботу за кордоном та/або публікуються в іноземних фахових виданнях. З урахуванням того, що міжнародні реферативні бази даних ідентифікують вченого за поточним місцем роботи, відстежити ці публікації стає проблематичним, і це створює небезпеку розсіяння або *дисперсії знань*, а відтак і загального збідніння вітчизняної науки. Місія РБД «Україніка наукова», яка протягом чверті століття акумулює публікації вітчизняних учених, у нових умовах має бути переосмислена виходячи з самого визначення *україніки* як сукупності текстів, написаних як в Україні, так і українцями за кордоном. Функцію запобігання дисперсії знань вже виконує Бібліотечний портал НАН України LibNAS UA (керівник проєкту – К. В. Лобузїна), що збирає в єдиній точці доступу інформацію про всіх учених Академії. У найближчій перспективі цей ресурс збагатиться репозитарієм наукових текстів НАНУ, що дозволить збирати на одній платформі всі академічні публікації незалежно від їхнього локально-темпорального статусу. «Україніка наукова» як реферативний сегмент цього порталу долучиться до формування цілісної картини публікаційної діяльності вчених України та комплексного формування цифрової дослідницької інфраструктури.

UDC 027.2:025.5:001

Olena Kliushnikova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6827-955X>,

Junior Researcher,

Abstracting Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: klushnikova@nbuv.gov.ua

Oksana Sandul,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3305-9319>,

Junior Researcher,

Abstracting Department,

Institute of Information Technologies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: sandul@nbuv.gov.ua

PROCESSING OF ABSTRACT INFORMATION IN FORMING OF DIGITAL SOCIETY KNOWLEDGE INFRASTRUCTURE

The components of the research infrastructure were analyzed. The results of abstract databases monitoring on a specific subject are given. The resource potential and prospects for the development of the abstract segment of the knowledge infrastructure have been determined.

Keywords: library knowledge portals, research infrastructures, research support services, abstract databases, professional periodicals.